

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԾԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԳՐԱԿԱՆ - ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ

ՎԱՐԻՉ-ՏՆՕՐԷՆ
ՀԱՍԲ. ՖՈՒԼԻՔԱՃԵԱՆ

ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ
ՄԵՐ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

Դ. ՏԱՐԻ, ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, ՔԻԻ 14

ԾԱԲԱԹ, 8 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1919

Պ. ՊՕՂՈՍ ՆՈՒՊԱՐ

Նախագահ

Բարիզի Համահայկական Ազգային Խորհուրդին

(Իր ամենափոքին յուսանկարչ)

Մ Ո Ւ Ր Բ Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն

Թուրք դժոխքէն ազատած Հայաստան-
ցիներուն օրկանն ըլլալիք թերթին աշխա-
տակցութիւնս սկզբնաւորելու համար, ես
մտածեցի որ լաւագոյն բանը զոր կրնայի
ընել՝ անոր տալն էր թարգմանութիւնը եր-
կու քերթուածներու, զոր ֆրանսացի բա-
նաստեղծներ գրած են վերջերս ի պատիւ
մեր մարտիրոս հայրենիքին:

Շատեր ժպիտ մը պիտի ունենան՝ գի-
տեմ, և պիտի բսեն. «Այս խեղճ ժողովուր-
դը մահուան ու կեանքի մէջ կը տարուբե-
րի, դեռ բռնաւորին լուծին տակ գտնուող-
ներուն չարչարանքը ահաւոր է, անոնց թիւը
օրէ օր կը նուազի. ազատուածները պէտք
ունին հազար տեսակ օգնութեան, ամբողջ
ազգը պէտք ունի գիտնալու թէ ի՞նչ պիտի
ըլլայ իր ապագան, ու այս մարդը ելեր մե-
զի երգեր կը հրամցնէ: Ի՞նչ օգուտ կրնայ
բերել բանաստեղծութիւնը այս բոլոր պո-
ռացող ցաւերուն, ի՞նչ դարման՝ այս կոտ-
տացող վէրքերուն, գո՞րծ պէտք է, դրամ
պէտք է, որոշ ծրագիրներ, գործնական թե-
լադրութիւններ, լուրջ ջանքեր և նախա-
ձեռնութիւններ պէտք են, որպէսզի հսկայ
փոթորիկէ մը ցիրուցան եղած այս անբազդ
հօտը նորէն իր օթեւանը հաւաքուի»

Բանաստեղծութիւնը՝ արդարեւ չի զօրեր
սովեալին հաց և անտունին երգիք մը տա-
լու: Բայց ան աւելին կուտայ: Ան կուտայ
սիրտ՝ մեծագոյն ցաւերուն տոկալու, ան
կուտայ հոգի՝ աւերակը նորէն պարտէզի
փոխելու և մեռած կարծուած ազգը արեւ-
ուն տակ ոտքի հանելու:

Երբ մարդ մը կամ ազգ մը սիրտ չու-
նի, իրեն ողորմութիւն տրուած կերակուրը
լեզի կուգայ, իրեն փոխ տրուած տունը գե-
հեն կ'երեւայ, մինչդեռ հոգին կազդուրող
ձայն մը, խօսք մը, երգ մը երբ կուգայ
թնդալ իր ականջին և իր ներքին էութիւնը
վերանորոգել, հացի կտորը խորտիկ կը թուի,
և ամենէն անողոք խրճիթը լաւագոյն ապա-
գային աներկբայ յոյսով պայծառակերպուած՝
պալատ կը թուի: Ու սրտապնդուած մարդը

կամ ազգը իր մէջ բիրապատկուած կ'զգայ
իր հայն ու առնը իր ձեռքով գտնելու
ուժը:

Ազգի մը բուն մահը կը սկսի երբ իր
վրայ հաւատքը մեռնի իր մէջ:

Իսրայէլացիք, ատենով արտորուած՝ ինչ-
պէս այսօր մերինները, Բաբելոնի գետերուն
եզերքը, թշուառ, անօթի, կոխտուած ու
նախատուած, իրենց ցաւը կ'ամոքեն՝ պան-
դուխտի երգերուն է՛ն վսեմը յօրինելով.
«Առ դեռս Բաբելացոց, անդ նստէաք և
լայաք, որպէս յիշեցաք մեք անդ զՍիոնի . . .
եթէ մոռացայց զքեզ, Երուսաղէմ, մոռացի
ղիս ալ իմ: Կցեսցի լեզու իմ ի քիմս իմ՝
թէ ոչ յիշեցից զքեզ, թէ ոչ նախ նուագե-
ցից զքեզ, Երուսաղէմ, սկիզբն ուրախու-
թեան իմոյ»

Աւա՛ղ, մերօրեայ հայ ողբերգութեան
երկու մեծ տաւաղահարները, մեր ցաւին, մեր
պայքարին ու մեր հաւատքին երկու սքան-
չելի սաղմոսերգունները, Սիամանթօ և Վա-
խորչակին առաջին զոհերէն եղան, մեր ու-
րուն հետ: Տարագիր ամբօխները չունին այ-
սօր թերեւս իրենց մէջ Աշուղը, որ երգէ
իրենց կսկիծը, ու երգելով զայն մեղմացնէ:
Քերթողներէն մէկուն քնարէն թուած ըլլա-
լին երկու երգ, զոր յօրինած են Եւրոպայի
որոնք՝ հեռուէն տեսնելով, զգալով ու ըմ-
սութեան անօրինակ մեծութիւնը, անոր նուի-
անոր մէջ կը տեսնեն մեծաշուք վերածնուն-
ել մարդ մը կամ ազգ մը սիրտ չու-
նի, իրեն ողորմութիւն տրուած կերակուրը
լեզի կուգայ, իրեն փոխ տրուած տունը գե-
հեն կ'երեւայ, մինչդեռ հոգին կազդուրող
ձայն մը, խօսք մը, երգ մը երբ կուգայ
թնդալ իր ականջին և իր ներքին էութիւնը
վերանորոգել, հացի կտորը խորտիկ կը թուի,
և ամենէն անողոք խրճիթը լաւագոյն ապա-
գային աներկբայ յոյսով պայծառակերպուած՝
պալատ կը թուի: Ու սրտապնդուած մարդը

կամ ազգը իր մէջ բիրապատկուած կ'զգայ
իր հայն ու առնը իր ձեռքով գտնելու
ուժը:

պատկառանք, հայկական արի տոկունութիւնը՝ խանդաղատագին հիացում կ'ազդէ: Հայաստանի ներկային ահաւոր խաւարին մէջէն ամէնքը անոր ապագան կը տեսնեն պայծառ ու մեծափառ:

Համիտեան ջարդերուն ատեն, աշխարհ չէր ճանչնար մեր ազգը. նոյն իսկ ազատական ժողովուրդները տարտամ արգահատանք մը ցոյց տուին միայն: Մեր դատը պաշտպանող եւրոպացի անձնաւորութիւնները, քիչ բացառութեամբ, զայրոյթի ճիւղեր կ'արձակէին ու կարեկցութեան խօսքեր կ'արտասանէին, բայց մեր ցեղին անցեալը, մեր ցեղին հոգին իրենց շատ քիչ ծանօթ էր, ուրեմն և մեր դատին բուն իմաստը դեռ իրենց հասկանալի չէր. բարենորոգումներ կ'ուզէին, ընդհանուր արդարութիւն մը և բարեկարգութիւն մը կը պահանջէին. մեր ազգին արմատական ազատագրումն էր միակ լուծումը հայկական խնդրոյն: Ոճիրին արտասուվոր ահագնութիւնը, իր բարեկամներուն ու պաշտպաններուն հանդէպ ցոյց տուած խարդախ, լիրք ու ապերախ ընթացքը, ու համայն մարդկութեան ճակատագրին վրայ վճռական ազդեցութիւն ունենալու կոչուած այս մեծ ու խորհրդանշական պայքարին մէջ մեր փոքրիկ ու նիւթապէս տկար ազգին բռնած որոշ, վեհանձն ու քաջ դերերը պատուեցին ամէն վարագոյր, փարատեցին ամէն մշուշ, յաղթեցին մեր թշնամիին մեր մասին տարածած բոլոր դրպարութեանց, պայծառօրէն ցոյց տուին մեր ազգին ճշմարիտ դէմքը, երեւան հանեցին անոր բազմադարեան շարժարանքին իմաստը, հաստատեցին անոր իրաւունքը՝ ազատագրուելու և ազատական ու քաղաքակիրթ ազգերու ազնուագրի ընտանիքին մէջ իր տեղն ունենալու:

Ահա ֆրանսացի երիտասարդ քերթող մը, պատերազմէն՝ հիւանդ ու վիրաւոր՝ ետ դարձած՝ և որ արդարութեան կռիւը սուրի տեղ քնարով ու գրչով վարելով այժմ, տարիէ մը ի վեր բազմաթիւ թերթերու մէջ մեր դատը կը պաշտպանէ ամենասիրուն եռանդով ու թարմ կրակոտ տողերով, իր այս վեհաշունչ քերթուածին մէջ իր մեծ ազգին լուսեղէն դրօշին ծալքերով կ'ուզէ քու արցունքներդ սրբել, ո՛վ Հայաստան: Ու այդ նոյն ազգին մէկ տարէց ու համբաւաւոր պուէտը՝ քու շարժարանքի ու մահուան ան-

կողնոյդ առջեւ, ո՛վ մեր մեծարոյ Մայրը, ծնրադիր ցոյց կուտայ բոլոր ազգերը, որ ձեռքդ կը պագնեն, այսքան երկար ատենէ ի վեր քեզ ճանչցած չըլլալուն տոկալով՝ ինքզինքիդ և իտէալիդ հաւատարիմ մնացած ըլլալուդ ապշած ու զմայլած՝ կը հիւսեն իրենց յարգանքովը, սիրովն ու անձնուիրութեամբը այն անգին թագը, որ վաղը քու բազմախոց ճակատդ պիտի փառազարդէ՝ թագը ազատութեան: (*)

Ապուշ բռնաւորը կարծեց քեզի մահու հարուածը տալ: Եւ իր վայրագութեան ու ցածութեան անլուր ահագնութիւնը դատարու վեհագոյնին համար անոր ձեռքէն քու կրած զոհողութեանդ հսկայութիւնը, գերութեան դարաւոր կապանքներէն քու բացարձակ ազատագրումդ ապահովեցին և անունդ մարդկութեան մէջ աւելի քան երբեք սիրելի և փառաւոր կացուցին:

«Աղտոտ ցեղ մըն է, անոր ջնջումը ու է մէկուն վնաս չի բերեր», համարձակած էր ըսել՝ ոճիրը վճռուած պահուն դիւային թաւաթը և ահա տիեզերք ակնածանքով կը խոնարհի քու առջեւդ, ո՛վ մեծագոյնը մարտիրոսներուն:

Ո՛ւր էր որ հրաշագործ սուրհանդակ մը այս սփոփարար ու սրտապնդիչ ձայները տանէր մինչեւ խորը թուրք ու քուրդ հարէմներուն, ուր անասանելի տառապանքներու մէջ կը գալարուին մեր քոյրերը, որպէսզի գէթ ըոպէ մը լուսաւորուէր անոնց հոգին, ու գիտնային թէ ապարդիւն չէ իրենց տառապանքը, և թէ այս թանձրակուտակ խաւարին պիտի յաջորդէ վերջապէս արշալոյսը զոր ցեղը դարերէ ի վեր կ'երթալէ:

Գէթ անոնք որ ազատած են Գեհենէն և ազատ հողի վրայ՝ իրենց եղբայրներուն հոգածու խնամքներուն տակ՝ կը սպասեն այս տիեզերական տռամին լուծմանը, այս բարի ու հոգեւորագ երգն իմանալով թող մխիթարուին, և աշխարհիս ամէն կողմը՝ Հայ Տունը վերաշինելու ճգնող, դահիճները պատժելու նուիրական գործին աջակցիլ փափաքող բոլոր ազգասէր Հայերը՝ զայն լսե-

(*) Ակնարկուքիս Էմիլ Գիլկոյի եւ Ժակ Էֆարի Հայաստանի ուղղած ֆերթուածներուն, որոնց քաղաքականութիւնը յոյս տեսած եւ Անդրանիկի «Հայաստան»-ին մէջ:

լով՝ իրենց եռանդն ու հաւատքը կրկնապատկուած թող զգան :

Այո՛, պիտի պատժուին դահիճները : Անոնք պիտի պատժուին ամէն ձեւով : Բայց յու փառապսակ յաղթանակդ , ո՛վ Հայաստան , էն մեծ պատիժը պիտի ըլլայ անոնց : Եւ քու մարտիրոսութեանդ մեծութիւնը աւելին իսկ պիտի ընէ , դահիճներուդ պատուհասումը անխուսափելի դարձնելէ յետոյ , անոնց ցեղին փրկութեանը պիտի նըպաստէ : Բու ազատումդ իր հեա պիտի բերէ նաև ամբողջ Արեւելքին ազատագրումը : Անարգ բռնապետութեան մը տակ կըքած , մթնցած , փտտած , կը տառապի Արեւելքը՝ իր բոլոր ցեղերով՝ դարերէ ի վեր : Ու հարստահարող ցեղերը այնքան դժբաղդ են որքան հարստահարուողները : Եթէ ուշիմ ու քաղաքակիրթ ազգի մը համար՝ բիրտ ու յետամնաց ցեղերէ կեղեքուիլը դժբաղդութիւն է , միթէ դժբաղդութիւն չէ՞ քսաներորդ դարուն բարբարոս մնացած ըլլալը , մտաւոր այդ աստիճան խաւարչտին աղքատութիւն , սրտի այդպիսի հրէշային կարծրութիւն ցոյց տալը : Հայ մարտիրոսութեան յարուցած փիթխարի յուզումը բացաւ ամէնուն աչքը , և տեսան Արեւելքը ինչպէս որ է , այսինքն դրախտ մը՝ Սատանային մատնուած , որովհետեւ Ասիական բռնապետութիւնը ամենէն ահաւոր ձեւն է որով յայտնուած ու մարմնացած ըլլայ աշխարհիս մէջ սատանան , Չարի ոգին . այդ բռնապետութեան գերագոյն մականը Պոլիս էր , թուրք ձեռքին մէջ , հոն կը վերապրէր Ստրեստանցի , Սասնեան ու Մոնկոլ մարդախոյռչ արիւնկազակութեան հին սև ոգին , և անկէց էր որ կը ճառագայթէր մինչեւ Փեթրոկրատ ու Պերլին : Չարականութիւն և Բայդէրականութիւն՝ Պոլսէն կը ստանային իրենց բռնապետութեան համար՝ օրինակ հանդիսացող մութ լոյսն ու ծանր խրախոյսը , և ոչ թէ ինչպէս սխալմամբ կարծողներ կան՝ իրենք անոր օրինակ կը հանդիսանային . Փեթրոկրատն ու Պերլինը քաղաքակիրթութեան վառարաններ ալ եղած են՝ բռնապետութեան բոյն ըլլալով հանդերձ , թուրք Պոլիսը՝ ոճիւրի դպրոց մը , անբարոյականութեան , շնականութեան , գազանութեան բոյն մը միայն եղած է : Այս ամբողջ վարհուրելի պատերազմը այդ անիծեալ սև վառարանին շատոնց ի վեր քայքայուած , չքացած չըլլալուն

հետեւանքն է : Եւրոպա զայն պահպանած ըլլալուն , զայն ջնջելու տեղ անոր ազդեցութեանը ենթարկուած ըլլալուն պատիժն է որ կը կրէ : Բայց ահա ժամը հնչեց որ այդ զազիր վառարանը պիտի հիմնայատակ քանդուի : Ասիկա մարրութեան պայքարն է պղծութեան դէմ : Առողջութեան պայքարն է ախտավարակ փտութեան դէմ : Բռնութիւնը պիտի մեռնի ամբողջ աշխարհիս մէջ , և պիտի մեռնի իր գերագոյն բոյնին , մէջ :

Արեւելքը պիտի կերպարանափոխուի , պիտի վերածնի , և մինչ հոն ցարդ տառապող քաղաքակիրթ ցեղերը՝ ազատագրուած՝ պիտի անկաշկանդ կատարեն մարդկային յառաջդիմութեան բարի աշխատաւորի իրենց դերը , մարդասպաններու ջուրներն ալ պիտի դրուին այնպիսի պայմաններու մէջ , որ իրենց մտայնութիւնը փոխուի , սրբագրուի , մարդկայնանայ : Եւ անոնք որ դահիճներու վրահակներ էին մինչեւ այսօր , տարիներ յետոյ՝ ազատութեան մթնոլորտին մէջ՝ բարեփոխուած , ազատասէր ու մարդավարի ազգեր դարձած իրենք ալ , քու բարի դրացիներդ պիտի դառնան , ո՛վ Հայաստան , և սարսափահար ամօթով պիտի յիշեն իրենց հին եղբունի օրերը : Այս էր որ կ'ուզէր ըսել քու մէկ համեստ երգաբանդ , հայ ժողովուրդ , Ստանայի աղէտին հետեւեալ օրը գրած իր մէկ տաղին մէջ (*) : Ան այսօր , աւելի քան երբեք , նոյնը կը մտածէ : Պէտք է որ գայ , պիտի գայ օրը ուր այլևս Չարդողները չպիտի ըլլան մարդոց մէջ , ազատութեան նորոգիչ լոյսին տակ պիտի եղբայրանան : Ասիկա ուղելը , երազելը և այժմէն իսկ հաստատելը , քու վեհանձն հոգիիդ հաւատարիմ թարգման ըլլալ չէ՞ միթէ , ո՛վ մեր ցեղը լոյսի և բարութեան :

Պատիւ քեզի , ալեւոր և անմահ Հայաստան , որ աշխարհիս մէջ Ազատութեան այդ լիակատար յաղթանակին , բռնութեան ու բրտութեան այդ վճռական մահացումին , մարդկային բոլոր ցեղերու Արդարութեան թեւերուն տակ եղբայրացումին հոյակապ զոհաբերութիւն կրելով նպաստեցիր :

Մայր Հայաստանն էիր դուն մեզի համար , այսօր դուն Սուրբ Հայաստանն ես Մարդկութեան համար :

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ», Անդրանիկի Թիֆլիզ ԱՐՇԱԿ ԶՕՊԱՆՆԵԱՆ

(*) Ակնարկութիւն՝ Տեսիլ ֆերբուածիկն՝ որ լոյս տեսաւ Լոյնպիս «Հայաստան»ի մէջ , եւ գոր պիտի հրատարակեմ մօտաւոր քիտով մը :

ԱՆՄԱՀՆԵՐՈՒ ԿԱՐԱԻԱՆ

ՊՕՂՈՍ ՆՈՒՊԱԳ

Ահաւասիկ ու վերջապէս քու ձայնդ բիւրեղային, արքնցուց բոլոր խիղները քնացող,
 Ահաւասիկ նոր Արեալոյսները ծնան քու աչքերէդ լուսասու, քու ուղեղէդ լուսավառ,
 Ահաւասիկ հայ արիւնին պողպատէն հրաշակեցես ու քու հայերէդ արդարաբոյր
 Աւերակեալ ու անպարտելի Հայասանին Ոսկի Քաղաքները անմահօրէն կը վերածնին...

Օրհնեալ ըլլայ քու մայրդ մահացեալ, որ օր մը բերկրանքի ու երջանկութեան,
 Ծնաւ քեզ արեալոյսի մը քաղցրութեանը պէս, քու ցեղիդ անկորնչելի փառքին ի նուէր...
 Ծնաւ քեզ, դուն անվերջալոյս աղամանդը մեր այլեւս անմահ հակասներուն.
 Ծնաւ քեզ, Սիրս հրավառ, Միտք հանճարեղ, Գուն խարխալսը մեր անմեռ մարմինին...

Հօրդ անիւնը այսօր իր Սուգերուն ու Գերեզմանին խաւարներուն հետ
 Եւ երագներուն ու յոյսերուն գոհարներուն ցոլներուն հետ ծաղկելով կը ժպտի,
 Ու իր հոգին առ յաւէտ երջանիկ կուգայ իր աննիւթ ու անբասիր ձեռներով
 Օրհնութեան ու երախտի լուսապսակներով քու մահուր հակասդ զարդարել...

Հանգչեցուր այլեւս, Առաքեալ, քու ուղեղիդ, քու աչքիդ, քու արտիդ խոնջէնքը զարհուրելի
 Սա դափնեպսակներու դէզին վրայ որ մեր արտերէն դէպի քեզ, դէպի քու ոտերդ կ'արեալեն,
 Նահասակներէն նուէր քեզի, իրենց արիւնովը ոռոգուած սա ծաղիկները կարմրանելի,
 Ու ապրողներս քեզի ընծայ, ընծայ կը բերենք մեր բռունցքները ու վրէժները անսանձ...

Հայասանը քեզ կ'սպասէ, իր աներակներու ու շիրիմներու անսահմանին հետ
 Քեզ կ'աղերսեն բոլոր մեր ցաւերը անեղջ, բոլոր մեր յոյսերը անգիւտ...
 Քու արտիդ, քու կամփիդ անընկնելի ու արեւաբաշխ հայրական բազուկիդ,
 Եւ քու ցնցուղիդ ոսկի, ոռոգելու վարդասանները Արարատեան Գարունին...

Իբրան, անաւասիկ ես ակուաներովս քու Սուրդ արդարապէս այսօր դարբնեցի
 Ու սարիներով արցունքներովս եւ քրջեր կանանցները Չիբենիի ուսերուն...
 Ահաւասիկ Սուրէս վրէժ միայն կը հոսի եւ Չիբենիէս խաղաղութեան աղօթքներ,
 Յառաջացի՛ր, Առաքեալ՛, երկուքն ալ քու պատգամիդ ու մեր արիւնին կ'սպասեն...:

Վ.Ա.ՀԱՆ ԵԱՐՃԱՆԵԱՆ

DEUX IMPRESSIONS

à S. E. Boghos Nubar Pacha

1912

En Egypte, un matin de merveilleux soleil,
 J'entrai dans un grand parc où l'hiver sans pareil
 De ce pays avait épargné toutes choses:
 Le gazon vert, les nids, les arbres et les roses,
 Tout avait conservé sa grace et son odeur.
 Même le ciel avait une rare splendeur.
 Au milieu de ce parc, tenant une balance,
 Et dominant ce doux et radieux silence,
 Était une statue. A quel dieu bien aimé
 Ou bien à quel héros, dans ce lieu parfumé,
 L'arabe délivré du séculaire outrage,
 Avait-il consacré ce monument en gage
 De souvenir ? Le nom était là, sur l'airain:
 NUBAR PACHA . . . Le jour montait toujours, serein,
 Et moi je regardais cet homme de ma race
 Qui s'était élancé n'ayant qu'une cuirasse
 De justice et d'amour dans le rude combat
 D'où sortirent vainqueurs tous les droits du fellah.
 Je regardais ces mains dont l'œuvre fut si belle
 Ce front où s'abrita la pensée immortelle
 Et toute cette vie en ce matin doré
 Passait devant mes yeux . . . mais pourquoi ce regret ?
 Quelle était cette voix qui parlait à mon âme
 Avec des mots cruels, brûlants comme la flamme
 Et qui disait: "Toujours, malgré ton cœur jaloux
 "Malgré leur nostalgie extrême, malgré tout,
 "Les enfants dispersés de la triste Arménie
 "A d'autres porteront leur force et leur génie.
 "Le monde adoptera leur gloire; mais jamais,
 "Le peuple dont ils sont issus, qui les aimait,
 "Ne pourra leur donner un seul morceau de terre,
 "Ni recueillir leurs traits dans le bronze ou la pierre.
 "Ceux-ci qui furent grands, ceux-là qui furent beaux
 "Tous dormiront épars, en de lointains tombeaux."
 La voix se tut. Le parc s'était rempli de monde.
 Mais moi sur qui pesait la détresse profonde,
 D'une race appelée aux souffrances sans fin,
 Le cœur triste et glacé, je repris mon chemin.

1918

Plus tard, dans la Turquie aux innombrables crimes
 Où de sinistres fous créèrent des abîmes
 D'injustice mortelle et d'âpre désespoir,
 Dans le pays maudit du fanatisme noir
 Dont l'azur ravissant et les couchants paisibles
 Ne peuvent pas couvrir les misères terribles
 Où les chants, les parfums, les souffles, les soupirs,
 Se confondent partout au râle des martyrs,
 Où tes peuples livrés à des bourreaux perfides,
 Agonisent, perdus, en des plaines arides,
 Dans ce pays sans Dieu, sans âme, sans remords,
 Un soir que je pleurais sur tous mes frères morts,
 Le même nom revint encor devant ma peine
 NUBAR PACHA . . . mais quelle espérance soudaine,
 Perça le voile épais qui cachait l'avenir ?
 Le calvaire effrayant pourrait-il donc finir ?
 "Oui," disait une voix qui parlait à mon rêve,
 Avec des mots de miel, "oui, le soleil se lève
 "Plus fier après l'orage et plus éblouissant.
 "La liberté toujours, s'achète avec du sang.
 "Et s'il fallait des deuils, des larmes, des tortures,
 "S'il fallait de l'angoisse et d'atroces blessures
 "Vous avez bien payé le prix. Pourquoi pleurer ?
 "Du vin de la victoire allez vous enivrer !
 "Tournez votre regard vers la claire Patrie,
 "Elle est toute livrée à votre idolâtrie.
 "Et c'est en frémissant de bonheur et d'amour
 "Qu'elle verra bientôt le glorieux retour
 "Des enfants qui jadis aux terres étrangères
 "S'exilèrent pour vivre en leurs nobles chimères.
 "C'est Elle désormais qui retiendra leurs noms,
 "Pour les inscrire un jour en ses beaux Panthéons."
 La voix se tut. Plus rien ne restait des nuages
 Qui s'en allaient, chassés par ces brillants mirages.
 Comme mon cœur le ciel s'était illuminé
 Et c'est ainsi qu'en moi l'espoir tenace est né.

Smyrne

HERMINÉE HOWYAN

ՈՒՐՈՒԹՅԱԿԱՆՆԵՐ

Այս մութ ու խոր գիշերին մէջ, ուր մօտակայ գերեզմաննոցին ծառերուն լոյսերը կը հասնին ինծի, մինչեւ իմ հայրենի տանս պատերէն ներս, բոլոր մեռած սէրերս Երջապատեր են զիս, ու իմ հիւանդ սիրսս անոնց հետ է այս գիշեր...

Բոլոր մեռած հին սէրերս եկեր են ինծի ծաղիկներով, ժպիտներով ու համբոյրներով:

Իմ բոլոր մեռած սէրերս եկեր են ինծի օտօրներով ու գորովներով:

Անոնց թեւերը զօրաւոր են ու ինչքան քաղցր...

Ու այս մութ ու խոր գիշերին մէջ՝ սիրսս խելայեղօրէն դարձեալ կը սիրէ իր բոլոր մեռած սէրերը, ու Երբունկներուս վրայ կը յամենան ու կու լան բոլոր մեռած համբոյրները...

ՄԱՆՆԻՆ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ԵՍ ՔԵՉ ՄԵՂԱՅ

Ես անյագուրդ սիրեցի քեզ .

Ու կը լքեմ տարօրէն

Քիմայքով մը նազենի :

Սիրեցի քեզ, արեւդ ըմպել

Ես ինքս ինծի թոյլ տուի,

Եւ ուխտս անա կը դրժեմ :

Չունիմ, հոգեակ, ոչ մէկ արտունջ,

Սիրեցի քեզ սերտ սիրով .

Բայց անա և կը լքեմ :

Անիծէ զիս, կամ մահացուր

Ծիծաղովդ ծաղրածու,

Քանի որ քեզ կը լքեմ :

Բայց, ան, չըլլայ երկբայիս զուր

Խորութեանը ջերմ սիրոյս,

Որ քեզմով զիս ապրեցուց :

Սիրեցի քեզ, և կը սիրեմ,

Ու դարձեալ, դէզ, կը լքեմ,

Քիմայքով մը ապիրատ :

Ես քեզ մեղան, ես՝ դրուժան,

Համբոյրիդ հուր նախընծայ

Վայելիղը սրբապիղծ :

ՇԱԽԱՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԹԵՐԹԱՄՈՒԹԵԱՆ ԱՂԷՏՔԷ

Ո՛ւր և երբ կանգ պիտի առնէ թերթ հրատարակելու այն խօսական մարմաջը, որուն հանպիսատես կ'ըլլանք զինադադարի կնքումէն ի վեր:

Ո՛չ թուղթի գինին շարունակական բարձրացումը, ո՛չ թղթատարական հաղորդակցութեան դժուարութիւնները և ընթերցողներու սակաւութիւնը, ո՛չ ալ գրողներու սովը կը վհատեցնեն մեր թերթամոլները:

Այսօր Պոլսոյ մէջ ունինք վեց օրաթերթ, մէկ քանի կիսաշաբաթաթերթ և թերեւս տասնի չափ ալ շաբաթաթերթ: Հակառակ ասոր, թերթ հրատարակելու տենդը, սպանիական կրիփին պէս, նոյն սաստիկութեամբ կը շարունակէ: Մէկ քանի նոր օրաթերթերու հրատարակման սպանալիքին ներքեւ կ'ապրինք մէկ օրէն միւսը. ասոնցմէ մին թուղթի կը սպասէ, ուրիշ մը մեքենայի, երրորդ մը դրամագլխի, չորրորդ մը խմբագիրներու և հինգերորդ մըն ալ՝ ապահովաբար՝ ընթերցողներու: Իսկ հրատարակելի շաբաթաթերթներու քանակութիւնը անչափելի է պարզապէս: Սաչափը ըսեմ միայն որ Արամ Անտոնեսանի «Գանձարան»ին կամ Զարգարեանի «Մեղրագետ»ին կամ Ասատուրի «Թանգարան»ին բարձրագոյն ընթացքը սերտող ամէն հայ իր գրպանին մէջ ունի մէկ քանի շաբաթաթերթներու արտօնութիւնը:

Թերթ հրատարակելու այս մոլութիւնը ալ հիւանդութեան մը համեմատութիւնը առած է և ժամ է որ, յանուն գրական առողջապահութեան դարմանումի միջոցներ ձեռք առնենք:

Ամենէն զարմանալին այն է մանաւանդ որ գրչի հետ ու է խնամութիւն չունեցող անձեր առաջ կը նետուին ու պատրաստակամութիւն կը յայտնեն դրամագլուխ չհայթայթելով թերթ հրատարակելու: Գոնէ այդ մարդիկը ազգային վերածնութեան կամ հայկական դատին պաշտպանութեան համար նոր յղացումներ կամ ծրագիրներ ունենային և զանոնք տարածելու նպատակով փափաքէին նետուիլ ասպարէզի մը մէջ որ բոլորովին օտար է իրենց: Բնա՛ւ երբեք:

Իրենցմէ ոմանք պարզապէս փառամոլութեան համար կ'ուզեն թերթ հրատարակել և ոմանք ալ, անփորձ միամիտներ անշուշտ, դրամ չահելու յոյսով:

Օրաթերթերու և պարբերականներու այս անսովոր առատութենէն ծնած առաջին շարիքը այն է որ այսօր մեր մամուլը, գրականապէս, ինկած է այնպիսի ողորմելի խեղճութեան մը մէջ որուն նմանը երբեք չէ ունեցած կարծեմ հայ լրագրութիւնը:

Եւ ասոր պատճառը շատ դիւրին է գտնել: Հայ գրագէտ մտաւորականներու կոտորածէն վերապրողներու փոքրիկ խումբը, Պոլսոյ մէջ, լայն ներողամտութեամբ մը հաշուելով, հաղիւ 20—25 հոգիի կը հասնի: Արդ, մեր թերթերու թիւը նոյնչափ և թերեւս աւելի է այս միջոցին, որով

նրեթապէս անկարելի է այդ թերթերը գրագէտներու կամ գոնէ վարժ գրիչներու օժանդակութեամբ խմբագրել: Եւ որովհետեւ ինչ որ ալ ըլլայ պէտք է ձեռագիր ճարել ու գրաշարին առջեւ դնել, մեր հրատարակիչները ստիպուած են գոհանալ գրութիւններով, որոնք նոյնիսկ դպրոցական շարադրութիւններ ալ չեն և որոնց մէջ մըտքի դատարկութիւնը և գաղափարի ազքատութիւնը կը մրցի լեզուի թափթփածութեան հետ:

Առէ՛ք գրական պիտակին տակ լոյս տեսած այդ շաբաթաթերթերէն մէկ քանին ու կարդացէք արձակ կամ ոտանաւոր բանաստեղծութիւնները, և անկեղծօրէն ըսէ՛ք թէ երեսուն տարիէ ի վեր այդքան խեղճ, այդքան լղրճուկ գրականութիւն մը պղծա՞ծ էր մեր մամուլը:

Այդ գրութիւնները ընդհանրապէս կը դառնան միեւնոյն նրեթին շուրջը և ուրիշ կերպ ալ կարելի չէր որ ըլլար. այսինքն հայ ահռելի և անբուժելի վէրքին, հայկական անլուր նահատակութեան շուրջը: Մեր խեղճ գոհերուն համար, փաստ, նոր նահատակութիւն մը չէ՞ սակայն իրենց յիշատակին փառաբանումը այս խեղճուկրակ գրականութեամբ: Լաւագոյն չպիտի՞ ըլլար լուիկ մնջիկ սգալ զանոնք, փոխանակ այսպիսի բարելական խռոնիճաղանջութեամբ:

Ո՛վ առաջքը պիտի առնէ թերթամոլական այս ապերասան հոսանքին և ասոր հետեւանքը եղող մեր մամուլի ինկածութեան: Այդ փրկարար ու օգտակար դերը բնականաբար կը վիճակի Հայ Մամուլի Միութեան, որ վերջերս կազմուեցաւ և որուն կանոնադրութիւնն ալ այս օրերս իր վերջնական վաւերացումը ստացաւ: Այս Միութիւնը որ կազմուած է թերթերու հրատարակիչներէ, խմբագիրներէ ու մնայուն աշխատամարմինը պիտի ըլլայ որ իրաւունք և միանգամայն պարտականութիւն պիտի ունենայ զբաղելու Հայ Մամուլի զարգացումով:

Վայրկեան մը բաղդատութեան գրէք 20—25 տարի առաջ Պոլսոյ մէջ հրատարակուած օրահետ և պիտի տեսնէք թէ ինչ անչափելի անկում կրած է մեր լրագրութիւնն ու գրականութիւնը: Ասիկա ամօթ մըն է պարզապէս:

Անշուշտ, կրնայ առարկուիլ թէ յանցանքը բոլորովին մերը չէ, բայց մենք ալ ունինք պատասխանատուութեան մեծ բաժին մը: Աշխատինք նատուութենէն ազատելու համար:

Հայ Մամուլի մաքրագործման համար այս կենսական աշխատութիւնը կը սպասենք նորաւաճինը պէտք է ըլլայ ասիկա:

ԵՐՈՒԱՆԻ ՕՏԵԱՆ

Դ Է Պ Ի Կ Ե Ա Ն Ք . . .

Բ. Վ Ճ Ռ Ա Գ Ի Ր Ը

Հայրածանքի ուրուականը, մահասիրու շունչով, կ'ասպատակէր ամէն կողմ: Անիկա իր բնակութիւնը կը հաստատէր հայ շինականին աւերակ խրճիթին և մեծատունին ապարանքին մէջ: Մշակները, հովիւները, լեռներուն ու ամառութիւններուն սրնգահարները հայրենի հողերէն տարագրուած, անծանօթ ճամբաներու վրայ կարմիր արահետ մը գծած էին: Գիւղին աւերակներէն հըրդեհին բոցերը դէպի կապոյտը կը ծառանային, և երբեմնի նաւասարգեան առաւօտներուն՝ և ծխաններու օրհնեալ ծուխերուն՝ արիւնով հրավառ և անէծքով կարմրած աւօտներ կ'արշալուսուէին:

Հայ մշակին ստեղծագործ աշխատանքին երգը դադրած էր, և անոր ծաղկած ու շէն հովիտներէն, այգեւէտ բլուրներէն ու անտառուտ լեռնազագաթներէն, արիւնի բարկ հոտ մը կ'արտաշնչուէր, որ կը տարածուէր չորս կողմը, թունաւոր ալիքներով . . . :

Փեթակին մեղրը, տաշտին ալիւրը և աղբիւրին ջուրը կտորեր, հատեր էին: Պիղծ ու անարգ ձեռքեր քանդեր ու տապալիր էին ինչ բան որ սուրբ էր ու նուիրական, պաշտելի ու գեղեցիկ: Քաղաքակրթութեան հայրածանքը ուխտուած էր արեւելքի այդ տարաբաղդ անկիւնին համար . . . :

Հայութիւնը «ափ մը մոխիր»ի վրայ նստեցնելու զիւային ծրագիրը, ո՞վ պիտի յաւակներ ըսելու թէ սկսուած չէր գործադրուիլ, երբ հարուածը Յեղին սիրտին, միտքին ու հոգիին կը տրուէր:

— Վերցնենք այս Յեղին մէջէն իր մտաւորականները, ու մենք ընա՛նջած կ'ըլլանք արդէն ամբողջ սերունդը:

Այս էր խորհրդաւոր ծրագիրը, որ մութին մէջ դարբնուած էր:

Բայց դեռ կային ուրի՛շ մտաւորականներ, կային վաճառականներ, արհեստաւորներ և բեռնակիրներ, որոնք Յեղին Ֆիզիքական ստեղծագործ ուժը կը խտացնէին: Անոնցմէ ամէն մէկէն լոտ սերունդ մը, լոտ ընտանիք մը պիտի ծնէր վաղը, միւս օր, մօտիկ ապագային: Պէտք էր թողուլ, որ Արամեան տո՛մէն տիեզերքի շունչը չնչոզ, աստղազարդ երկինքը վայելող, թշնամիին յաղթութեան, և պարտուած մահիկին համար խինդի երգեր հնչեցնող հագագներ ապրէին տակաւին . . . :

Ու կալանաւորներուն, հայ կալանաւորներուն թափօրը կը շարժէր ամէն օր, Պոլիսէն դէպի անծանօթը . . . :

Երկար ու յոգնատանջ փնտաւորներէ վերջ, տխուր ճակատագիր, օրին մէկը կը ձերբակալուէր նաև մեր Խաչը: Այսպէ՛ս կը սիրէինք անուանել մեր բազմավաստակ ու հայկաբան ուսուցիչը:

— Դուք իբրեւ յեղափոխական գործիչ ամբաստանուած էք, կը հարցաքննէր զինքը, քաղաքական բաժնի տնօրէն Բէշատ պէյ, դուք Եւրոպայի և արտասահմանի հետ յարաբերութիւններ ու թղթակցութիւններ կը պահէք եղեր, Պոլսի Դաշնակցութեան ներկայացուցիչը դո՛ւք էք եղեր, առարկութիւն մը ունի՞ք:

«Ապացոյցներ չատ ունինք: Մեզի ծանօթ է ձեր անցեալ գործունէութիւնը: Կարինի Սանասարեանի տեսուչը դուք չէի՞ք 1912ին, երբ հո՛ն, ձեր յեղափոխական գործունէութեամբ նոյն վարժարանի Պոլսի խնամակալութեան զայրոյթը գրգռեցիք և դուք ձեր բնկերներովը «չնորճագուրկ» եղաք: Դուք չէի՞ք որ Բրոֆ. Լիփսիուսի հետ համախորհուրդ. չեղոք դեպքանատուներու օժանդակութեամբ, տեղեկագիրներ կը հասցնէիք, ձեզի ու ձեր Էրվեկիսասին բարեկամ Եւրոպացիներուն . . . ըսէ՛ք, իրականութիւն չե՞ն ասոնք:»

* *

Նոյն գիշերը, քաղաքապահ ոստիկանի մը գրպանին մէջ կը հանգչէր գոց պահարան մը, որ ձերունազարդ ուսուցիչին վճիռը կը պարունակէր.

— «Դէպի Տիարպէքի՛ր տարէք, իր ընկերներուն քովը ու անոնց ետեւէն», կը հրամայէր Բէշատ պէյ:

Անծանօթ փողոցներէ, ուր մարդ և մարդասանք ոտք չէր կոխած, կէս գիշերին, քառասուն մը մշեցի, վանեցի, պիթիւսցի ու կարնեցի արհեստաւորներէ ու բեռնակիրներէ կազմուած կալանաւորներու խումբի մը կը խառնէին նաև մեծ Տարագիրը, միտքի ու լեզուի հայ վարպետը . . . Իրեն միայն յայտներ էին, որ Տիարպէքի՛րի պատերազմական տեսանին պիտի ներկայանայ, հոն դատուելու համար . . . :

Այս յայտնութիւնն իսկ կը բաւէր, որ Բրոֆ. Խաչատուրեան խռովուէր: Իմացած էր թէ իր զաղափարի ընկերներն ինչ ճակատագիր ունեցած էին, Տիարպէքի՛ր իսկ չի հասած: Սնանկ ու դաւադիր կառավարութեան մը խարդաւանանքին ծանօթ էր ան հինէն ի վեր . . . :

Դիւխկոր և յուսահատ, կը խառնուի կարաւանին, որ ամբողջ օրեր ու գիշերներ, հետիոտն, դէպի Այա՛շ, — այդ շարագուշակ և Հայ Միտքին Գողգոթայի գարնուրելի կայանը, — կը շարժի ու անկէ ալ դէպի կախազաններու և մարդկային սպանդանոցի անտառները:

Ի՛նչ անաւոր և քստմնեցուցիչ գիշերներ կը լուսցնէ ան. ախոռներու և գիւղական խրճիթներու, բաղձալի ու փայփայուած, բայց մերժուած տանիքներուն կարօտը կը քաշէ, շատ օրեր ցամաք հանցն իսկ կը զլացուի իրեն: Հոգին վիրաւոր՝ կը հեռուի հայ անթաղ ու յօշոտուած դիակներուն, տարագիրներու անվերջ շարքերուն, աւերակ ու փլատակ քաղաքներու տեսարաններուն, և հայրածական Յեղին արհամարհուած արժանապատուութեան ցաւագին գիտակցութիւնը, արիւնի հեղեղը հոսեցնել կուտայ իր երակներէն:

Բայց լաւատեսութեան և գերագոյն յոյսի ծաղիկը
ամէնուն դէմքին վրայ կը փթթէր՝ երբ անոնք
իրենց խաչը շարկած, մանուկներ գրկած ու պա-
տանիներու ձեռքէն բռնած՝ կը շարժէին դէպի
անծանօթը ու կարմրավառ հորիզոններ: Կերա-
գոյն յոյսի, և լաւատեսութեան այդ պահերուն,
ինքն ալ ոյժ մը կը զգայ իր մէջ, կեանքին կը
փարի և ապրի՛լ կ'ուխտէ . . . :

Ինչպէ՞ս ազատուիլ սակայն գոց պահարանին
խորհրդաւոր բովանդակութենէն, որուն մղձա-
ւանջը կը շարժրկէր զինքը ա՛յնքան ցաւազինօրէն
ու անյոյս . . . :

Տարագիր ընկերները իմացած էին, թէ մտա-
ւորական մը կ'ընկերանար իրենց, և մեղմելու
համար անոր ցաւն ու կսկիծը, իրենցմէ կը ղըր-
կէին, զինքը փրկելու և ապրեցնելու համար:

Սակայն վճռագիտը . . . հոն, քաղաքապահին
գրպանին մէջ, որուն վրայ խաչածեւ փամփոտա-
կաներ ու ատրճանակ մը կապուած էին:

Սգահար ու երազահայած գիշերներուն խոր-
հուրդը, յոյսի նշոյլ մը փայլեցուցած և փրկու-
թեան ճամբայ մը յայտնած էր . . . դաւին ու մե-
քենայութեան—հնարքով ու դաւով պատասխա-
նել պէ՛տք էր . . . :

Միջոցը գտնուած էր արդէն: Մերունիին բաձ-
կոնակին մէկ յետամնաց անկիւնին մէջ, հին օրե-
րու յիշատակ, ժամացոյց մը կը հանգչէր, որուն
կանոնաւոր զարկերը, յաւիտենականութեան պէս
խորհրդաւոր, գործեր էին ուրախութեան թէ՛
տրամութեան օրերուն հաւասարապէս: Այդ գոր-
ծիքը կեանք մը փրկելու գերագոյն դերը պիտի
կատարէր: Անկէ բաժնուիլ շատ դժուար էր. ա-
նիկ պատկենական օրհնեալ աւանդն էր, որ սե-
րունդէ սերունդ եկած, հասած էր նահատակու-
թեան այդ օրերուն:

Նուիրելի . . . ո՛չ, կաշառել պէտք էր . . . :

Օրհնեալ գաղափար. դո՛ւն որ կոչուած ես
այս դժբաղդ երկրին մէջ, արքաներուն ու ան-
գութ դատաւորներուն, դաւադիրներուն և ոճ-
րագործներուն վճիռները գնել, կեանքեր փրկել,
ոճիրներ քաւել, դո՛ւն որ բացասական ու դրա-
կան բեւեռն ես միաժամանակ, քեզի՛ կը պարտին
շատեր այսօր իրենց կեանքերը . . .

Գիշերին առաւօտը կը յաջորդէր, և քաղա-
քապահ զինուորին գրպանին մէջ ժամացոյց մը իր
թիք-թաքը կը հնչեցնէր: Երէկ մարդու մը կեան-
քը բանտարկուած էր հոն, այսօր այդ կեանքը
ազատ էր, տարբերութիւնը ջնջուած էր, և Ու-
սուցիչը խառնուած էր սովորական տարագիրնե-
րու խումբին՝ գիշերուան խաւարը, բոցավառ-
ուած թուղթի մը վայրկենական ցոլքերով լու-
սաւորելէ վերջ . . . :

ՄԼԻՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐ

I

Յ Ե Ղ Ա Շ Ի Ջ Ո Ւ Մ Ը

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՈՎ ԵՒ ԱՆՈՐ ՀԱՄԱՐ

Երկինքներու և Ողիմպոսի աստուածները
վար իջան՝ Մսուրի Աստծուն տեղի տալու հա-
մար . . .

Ամպերու և շանթերու վրայ հեծած աստուած-
ները ջարդ ու փշուր գլորեցան՝ իշու և աւանակի
վրայ նստողին յաղթական մուտքը կատարելու
համար . . .

Յեղաշրջումը տիեզերական է:
Բաղաքականութիւններէ, տեսութիւններէ ա-
ւելի ըմբռնումներու և գաղափարներու յեղաշըր-
ջումն է որ կը կատարուի:

Բռնութեան, բիրտ ուժի և չարիքի փլա-
տակներու մէջէն բարոյական օրէնքը ցոյց կուտայ
վերջապէս իր հաստատուն հիմքը:

Գաղափարապաշտութիւնն ու նիւթապաշտու-
թիւնը այսօր տարբեր բաներ չեն կարծես, այլ
կամ լրացուցիչներ իրարու, ծառ մը՝ որու ճիւ-
ղերը օդին մէջն են վերամբարձ, մինչդեռ՝ արմատ-
ները հողին մէջ, և խորը թաղուած:

Ու, հակոտնեայ ներդաշնակութիւնով մը, ո՛ր-
քան որ արմատները թաղուին հողին՝ խորերուն
մէջ, ա՛յնքան ճիւղերն ու տերեւները կը տարած-
ուին ու կը բարձրանան երկրի վրայ, կը փողփո-
ղին օդին մէջ:

Հողի և մութի այդ խորհրդաւոր գործողու-
թիւնն է որ կ'արտադրէ երկինքի և լոյսի այն
զմայլիկ պատկերը: Այսպէս է և մարդկային
կեանքին մէջ, աշխատութեան տաժանքն է որ
հողութիւններն ու նուիրումներն են որ հոգեկան
երանութիւնը կը ստեղծեն . . .

Առեւտրի իրական անձնատերերը անո՛նք են՝ որ
անասուն նիւթապաշտները անո՛նք են: Առեւտրի
կը գոհեն իստալիւն անո՛նք են՝ որոնք շատ բան
նիւթը կը նուիրականացնեն, կը յարիստեականացնեն:
Իսկ խուրդի պէս միայն ամբարիշտ աշխատող-
ները նիւթին հետ կապուած են, անոր հետ և ա-
նոր հետ ոչնչանալու համար:

Ողորմութիւն չի կայ, ոչ իսկ նուէր: Ազգիկն
կամ մարդկութեան բարեարեւելքը առեւտրի հսկանաւոր
օգտապաշտներն են: Փառքն ու երջանկութիւնը ա-
պահովեցու, իրենց ոսկին ու հարստութիւնը ապա-
հովարեցու համար ակէ ակէ վստահելի ու անոյժ
միջոց մը չի պիտի գտնուի անոնք երբեք:
Հարստութիւնը յաճախ կը դժբաղդացնէ և
միշտ թշնամանքի և ատելութեան առարկայ կը

դարձնէ իր տէրը: որովհետեւ ընդհանրապէս բազմաթիւ տանջուողներու աշխատանքի և քրտինքի խտացումն է: Որովհետեւ զրկուածներու և քաղցածներու վայելումի կարելիութիւնն է ան՝ որ բռնարարուած կը մնայ հոն, կուտակուած: Ազան ևս անանապաշ հարուստ մը վաս բունակայ մըն է, այդպիսիներուն դասնասունները Բրուսի գործարաններէն սարքերոսիւն չունին. և կործանումի ու քանդումի միտելոյն վախճանին դասապարտուած են անոնք:

Եթէ՝

Ազգային և մարդկային դատին նուիրուած չեն, իրաւունքի և արդարութեան յաղթանակին չեն նպաստեր, վիշտն ու տառապանքը չեն մեղմեր, և քաղցի ու զրկանքի, բռնութեան ու յափշտակութեան հալածանքներուն համար ապաստան-ամրոցի, կամ գլխութեան օթեւանի չեն փոխուիր ի հարկին:

Կաւ ժողովուրդի հետ ու անոր հարեւար, կաւ անոր դէմ ու ի վնաս անոր: Միջաստիակ չկայ, կեղծիք՝ երբեք:

Նիւթական և բարոյական, ռազմային և քաղաքական, մարդկային և գերմարդկային բոլոր միջոցները ժողովուրդին պիտի տրամադրուին այլևս:

Ամեն ուժ և իշխանութիւն անկէ պիտի բխի և անոր վրայ պիտի հասնուի իր հիմը, առանց անոր վաւերացումի կեղծիքի՝ ո՛չ օրէնք կայ ո՛չ արդարութիւն, ո՛չ իրաւունք և ո՛չ ալ սեփականութիւն:

Ինչ որ ժողովուրդով չէ, կամ անոր համար գողոն է կամ յափշտակութիւն, աւար կամ բռնապարտուած:

Այն ազգերն ու անհասները որ չեն ընթաներ այս անկեղծիքի ճշմարտութիւնը, դարուս ոգիին դէմ կը գործեն: Այն ազգերն ու անհասները որ չեն գործեր այս ոգիով՝ անպայման կործանուան և անհետացան դասապարտուած են:

Արդ, մենք որ արդիական և քաղաքակիրթ կը համարենք ինքզինքնիս, կ'ըմբռնենք ճշգրիտ արդիականութիւնը, գիտենք ինչ է քաղաքակիրթութիւնը, վստայուն փառասիրտութիւնը:

ՍՍՄՈՒԷԼ ՌՇՏՈՒՆԻ

II

Ա Ն Հ Ա Տ Ը

Ժողովուրդի մը մէջ երեւցող որ և է բարի կամ չար երեւոյթ, միջավայրին անունը բարձրացնելու կամ ստորնացնելու կը ծառայէ:

Զկայ վայր մը որ իր լաւ և գէշ, քաջ և վատ մարդիկը չունենայ, ու միջավայրը ա՛յն ատեն միայն լաւ է, երբ իր մարդերու մեծ մասը լաւ են, այլապէս մեր գատողութիւնը սխալ պիտի ըլլայ:

Ինչո՞ւ համար մենք Զէյթունցիին, Սասուն-

ցիին, Մշեցիին ֆաջ անունը կուտանք. այդ տեղերու մէջ չկա՞ն արդեօք վատեր, վախկոտներ. կա՞ն անշուշտ, բայց անոնք միշտ քաջ կը մնան, որովհետեւ ժողովուրդին մեծագոյն մասը քաջ է:

ԱՆՀԱՏԸ մարդկութեան մէջ, կեանքին մէջ խիստ կարեւոր դերեր կը խաղայ:

Ամէն գիւղ, ամէն քաղաք լեցուն է մարդերով և ունին իրենց հոգեբանութիւնը, բայց առաջնորդող անհասը նաբոլէոնի մը պէս կը ծնի:

Համայնքի մը այս կամ այն գործին փարիլը կամ անկէ ուժանայր անհասէն կախում ունի, նայած թէ ինքը, անհասը՝ ո՛ր աստիճանի վերաբերում ցոյց կուտայ հանդէպ այդ գործին:

Անհասը կապած համայնքին անիւր իր ետին, կը տանի զայն հոն՝ ուր որ իր նկարագիրը կամ գիտակցութեան չափորոշող ուղին կ'առաջնորդէ. հաւանցիկն դէր կրաւորակաւ է:

Համայնքը ստրուկ է՝ երբ իր առաջնորդող անհասը վատ է, համայնքը կը ծառանայ՝ երբ անհասը քաջ է. ասոնց օրինակները քիչ չեն աշխարհի վրայ:

Համայնքին ճակատագիրը անհասին ձեռքին մէջն է, ու անհասին կամեցողութիւնովն է որ համայնքը երբեմն մէկ մարմինի մէջ կ'ամփոփուի:

Աշխարհի մէջ, ո՛ր կողմ որ դառնանք, հասարակ անհասներ լինեն են, սակայն մարդկութեան ճակատագիրին հետ խաղացող, համայնքներու բախտը տնօրինող անհասը ա՛յնպէս է կեանքին ու պատմութեան համար՝ ինչպէս արեգակը՝ երկինքին:

Անհասին տնօրինութիւնները ժամանակը կ'արդարացնէ. ան վաղուան կեանքին կանխասահմանողն է ստէպ:

Անհասները իրարմէ կախում ունին. այսինքն ա՛յն դերերն ունին ինչ որ ունին մոլորակները ու երկնային մարմինները: Եթէ չըլլան այս ու այն չեզոքացնող զօրութիւնները, արեւը տիեզերքը քոսի մը կը վերածէր իսկոյն:

Ամէն մարդ ինք իր մէջ կը կարծէ անհաս մը ըլլալ, բայց երբ կուգայ խիսակաւոր՝ կաւիք, մարդերը հոտ կը լռեն, տեղի կուտան:

Մարդիկ կ'ազդուին անհասէն մեծ չափով, կը գրաւուին, կը նոյնանան, այսինքն կը զգան և ենթակայ են ճնշիչ հայեացքի մը, որմէ չեն կրնար խուսափիլ, ազատուիլ. անհասն ալ, որոշ տարբերութիւնով, նոյն օրէնքին ենթակայ է, հանդէպ իր նմանին:

Մեծ յոյսը անհասին մէջն է և անհասը մեծ յոյսին պատուանդանին վրայ է կանգնած. երկու լրացուցիչներ են անոնք:

Անհասը համայնքին ելեքտրական բարդն ու մեծ վտանգութիւնն է: Յաւալի պարագայ մը, բացառութիւնները յարգելով, երկու անհասներու միաժամանակ մէկտեղ գտնուիլը ժխտական է արդիւնքի տեսակէտով երբեմն:

Ուր որ է ստեղծագործութիւն մը, հոն է անհասը անխուսափելիօրէն. ան յաճախ Սասուն-ձոյ դերին մէջն է:

Կենտոնակ ազգի մը մէջ անհասներուն թիւը պիտի հ շա: ըլլայ, այլապէս երբ ասոնք կը պակսին, համայնքը կը գատապարտուի վայրենանալու կամ առնուազն լճանայլու:

Յարգենք անհասը իր նկարագիրին ու տուած արդիւնքին չափովը՝ և գիտնա՛նք չը խամրեցնել զայն, որովհետեւ անհասը «կիսաստուած»ն է:

ՍՍՄՍ. Ե ՆԱԼՈՍ. Ե ԴՆԱՆ

ԳԱՂԱՓԱՐԻՆ

ՕՐ. Մ. Ա. ԻՆ

Ծաղիկի տեղ քեզի ասողեր եմ բերած,
Փունջ փունջ ասողեր անհամար,
Զորս գիշեր մը իմ հաւատքըս՝ երկինքէն
Քաղեց, քաղեց քեզ համար:

Ու վարդերու տեղ բերի,
Շուշանները իմ սիրտիս,
Զոր կարմրցուց Սեւ Տարին,
Ու գինիի տեղ բերի
Ճերմակ արիւնն աչքերուս,
Լեցուցած, յորդ, բաժակին մէջ հոգիիս:

Խոյ մը չէ որ գենուլ կ'ուզեմ,
Հայրենասպաս բազինիդ...
Ահա կուզամ իմ կեանքըս քեզ զոհելու,
Ինչպէս քուրմ մը որ պիտի
Ուխտէր վառել զայն շահի տեղ,
Եւ նուիրել Աստուծոյ...:

ՄԵՐՈՒԹԱՆ ՊԵՐՍՍՄԵՍՆ

Պաքուի կտորածներուն միջոցին նուրի փառայի բանակին
դէմ կուռող զորավար Հաւօի (Համազասպ Սրուանձ-
տեանց) զինուորներէն պարսկահայ երիտասարդի մը
երգն է հետեւեալը:

ՇԱՆԹ

Յնոր մ'է սեւս, ցնոր մ'է հոգիս,
Դու այդ լաւ հասկացիր, իմ ազիզ եար ջան,
Ա՛խ, իմ դպրացող յուշերուս դիմաց,
Կարկաչուն լեզուդ ինձ մի՛ խոռովիր...

Իմ երազ կեանք սեւ սիրուս գրկում
Ինչո՞ւ է խամրում, ա՛խ, այդ չը գիտեմ.
Ա՛հ, մսածուկներուս դալար ափերում,
Մուրազս չը վայլած ի՞նչ շուտ է մարում:

Իմ երազ կեանքի, իմ ազիզ եա՛ր ջան,
Անլուր կսկիծով իմ սերը մարիր,
Իմ խամրած սիրուս, իմ հակասագրին
Քս հոգու խորում գերեզման փորիր...

Ձեզան ու մուք լուս գիշերում
Ես մեծաւոր արտաւում եմ,
Հոգիս վիրաւոր՝ իդօխ գրկում,
Նքերն ի վեր քափառում եմ...:

Վ.Ս.ՐԱՅՔԱՆՆ Գ.Ս.ՐԱՅՔԱՆՆ

ՄԻՐՏԻՍ ԾԱԼՔԵՐԻՆ

Ժամեր ամբողջ անմիտ խաղով մը՝ դեմոկրատի
գիս ու հպարտեմ ետ գգուեցիր. երբ՝ ամբողջ
մարմինովս կը շողայի ու հոգիս կը խաչուեր,
կը սանջուեր...

Ու հանգաւս դիտեցիր քե ինչպէս յուսաբեկ՝
ակնարկիդ բովիին սակ զգայազիրկ բմեցայ:

Անուշիս մեջ եղեմական համբոյրի մը հպու-
մէն հագիւ սրափած, երկու երկա՛ր, շուտ երկար
սարիներու կուսակուած ու բնաւ չի յագեցած,
սանձուած բայց երբե՛ք չընկհուած սիրոյ պոռ-
կում մը կը նուաղեցնէ՞ գիս ու մարմարակեթս վի-
զիդ վրայ կ'իյնամ:

... Ինձի կը բուի քե երկինք նեղուեր ու
Ասուծոյ գեղեցկաժնութեան տպարք, մերկ, բո-
լորովին մերկ, գրեկս ինկեր է:

Լեցուն մարմին մը համակ ձիւն, բայց ի՞նչ
ձիւն որ մեղիտեմ գաղջ է ու չի հալիր...

Կուրծք մը այնքան հարուստ, այնքան առիւն-
նող... Ու կը գգաս քե հոն Աստիկն է որ շուայ-
սորէն պառկած է, ձգելով զոյգ մը սպիտակ ա-
ղանիներ, սեմին առջեւ սերը երգելու...

Շնորհալի, հագիւ ձուածել գլուխէն ցայգա-
լոյսի յորդ նանանչներ կը հոսին մինչեւ վա՛ր՝,
ծուկները, եւ որոնց ալիքներուն մեջ մարմինը կը
պսպղայ յիմարացնող հրապոյրով մը...

Երկու հրաշեկ հնոցներու մեջ սերը կ'այրի ու
կեանքեր կը հալեցնէ...

Ասոնք աչքեր չեն. երկու անձայրածիր ծովակ-
ներ... որոնց ալքերուն մեջ չի գիտեր ի՞նչ անա-
պուրելով...

Կ'ուզեմ այդ անհուններուն մեջ նետուիլ ու
պարիկներուն փրփուրովը անյագորէն խեղդուիլ...

Հիանալի՛ է. ես անոնց մեջ երազներուս յա-
ները յալիսեմականութիւն կը տեսնեմ, եւ արդէն երազ-
քիւնն ալ երա՛զ...:

Ահա՛ ալեհեր, անողորմ, դժխեմ դեմքով ծե-
րունի մը երանութեան տեսիլս կ'ընդհատէ. ի՞նչ
ուածէն սարսափահար՝ երազներուս դիցունին կը
սլանայ կ'երթայ:

... Յուզումիս մեջ երբ ցնորս կը պաշտէի,
կիւնին մեջ իբր տպար կը ծառայէր Ասուծոյ,
երբ ան գեղեցիկ կիւն մը կերեց ուզեր...

Վ.Ս.ՐԱՅՔԱՆՆ

